

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Egy pillantás az erdélyi szászság tanügyébe.

Az *M. P.* idei 72—73. lapjain Benisch Arthur rámutatott arra, hogy Ausztria, a horvátok és a bosnyákok nevelésügyét idáig a magyar pedagógusok nem igen méltatták figyelemre. A felszólaláshoz csatlakozó szerkesztői megjegyzés e hiányt leszögezve felhívja a figyelmet a balkáni tanügyi viszonyok megfigyelésére is és hangsúlyozza, hogy tervszerűbbé kell válnia a külföld iránt, sőt a magunk itthoni dolgai iránt való érdeklődésünknek is: «Azért sem tudjuk erőnket kifejteni, mert egymást nem ismerjük eléggé . . . , a különböző nyelvűek sem törődnek egymással . . . » Súlyos és keményen szemrehányó szavak, de tényeken alapulnak. Sokszor egy iskola tanítói is szakok szerint izoláltan dolgoznak; a különböző iskolafajok egymásról alig-alig tudnak valamit, sokan tán éppen feleslegesnek is tekintik a kölcsönös megismerést; a felekezeti tagoltság maga is forrása az elkülönülésnek. Hogy pedig a hazai *nem magyar tan nyelvű* iskoláinkat nem ismerjük — a hivatalos tényezőket nem említem — köztudomású. Tán sokkal jobban ismerjük az angol és amerikai középiskolákat, mint pl. a hazai német vagy oláh gimnáziumokat. Hanem ez a beismerés és a beismerésben rejlő vád — hangsúlyozni kívánom — nemcsak ránk, de még éleztettebben vonatkozik éppen a nem magyar nyelvű iskolák embereire is. Ha mi hibát követtünk el azzal, hogy nem iparkodtunk őket megismerni, az ő mulasztásuk még nagyobb fokú. *Peccatur intra et extra.* Miért? Száz és egy oka van. De jóakarátú és céltudatos közoktatásügyi közszellem teremtése által valamennyi ok eltűnhetnék. Nem célok itt e lehetőségnek fessegetése s az elkülönülés okainak bővebb tárgyalása. Előttem ezúttal különösen az fontos, hogy a *magyar korona területén levő minden rendű és rangú iskola céljában van annyi azonos tartalom*, amennyiért érdemes az elkülönültség tompítására irányuló bármi csekély törekvést méltányolni és felkarolni, hogy megszűnhessék ez a fonák állapot. Hogy egyebet ne említsek: az állam iránti hűség, a magyar

állam szeretete, a magyar államhoz tartozásnak közös tudata s az összetartozásnak ebből folyó érzése mind oly eszmék és eszmények, melyek iskoláinkat egységes és erős nagy táborba egyesíteni alkalmasak, tárgyi és személyi tényezők összehangzó működését biztosíthatják és belső egységet teremthetnek. Roppant gazdag program ez mindnyájunk számára, a jövő számára. S e magas eszményi szempont mellett az sem hagyható figyelmen kívül, hogy végre is tanulhatnánk is egymástól.

És amikor itt fölhívom a figyelmet a hazai szászság tanügyi politikájára, mely évtizedek céltudatos és szívós kitartással folytatott munkájával megteremtette a szász nép egyetemes és viszonylag általános műveltségét: éppen ilyen tanulságok megjegyzése a célom. Teszem pedig ezt a magyszebeni ág. ev. főreáliskola ötven éves fennállásának emlékére kiadott kötettel, a főreáliskola ott elmondott történetének ismertetésével kapcsolatosan.¹

Ötven éves reáliskola! Ezzel is csak a szászok dicsekedhetnek. Pedig nem is ötven éves igazában, hanem immár hetvennégy éves. 1842-ben kezdi meg működését egyelőre *ipariskola* néven, de benső jellege szerint már akkor amolyan alreáliskola-féle volt. Úgy, hogy 1864-ben nem reáliskola létesítéséről van szó, hanem a meglévő reáliskola teljessé tételéről. A már 1834-ben fölvetődött iskolaszervezés célja volt: az ipari pályára átlépő tanuló számára szükséges tananyag közlése és pedig 1. az elemi iskolában elkezdett elméleti képzettség-tökéletesebbé tétele; 2. az iparos osztály számára amaz általános és szükséges tudnivalók megadása, amelyek az iparüzésre buzdíthatnak; 3. az iparosnak szükséges magasabb műveltség. továbbá a bécsi polytechnikumban tovább tanulni akarók számára a felvételt biztosító képzettség nyújtása.

Az iparos- és kézműves-osztály, helyesebben az ipar és kézművesség előmozdítása végett létesült ez intézmény. Ebből világosan kitetszik, hogy a szászság kellő időben fölismerte a haladó idő új szükségleteit; de a pusztá fölismeréssel nem elégedett meg: rögtön megalkotta az új viszonyok követelte iskolát. Azt lehetne ellenvetésül mondani, hogy könnyű volt a fölismerés, hiszen a szászságnak régi és fejlett ipara volt már akkor. És ez igaz is! De vajjon pl. Magyarországon északi vármegyéiben — hogy egyes ipari szigeteket ne említsek — nem volt-e a szebeni szászokéhoz mérten is régi és fejlett iparvidék? Ha volt, mert volt, miért nem ment ott is oly könnyen.

¹ L. Rud. Briebrecher: Geschichte der Realschule. Festschrift der Hermannstädter Realschule zur Fünfzigjahrfeier. Herausgegeben von dem Lehrkörper der Anstalt. Hermannstadt 1915 67. 1.

«a fölismerés» vagy ha a fölismerés nem hiányzott, miért hiányzott az alkotásig kitartani tudó cselekvés? Az iskola történetéhez csatolt egyik függelék lehető teljes képet igyekszik adni az ott végzetek későbbi pályájáról és lakóhelyéről. Ebből a kimutatásból kitűnik, hogy az iskola egykori növendékei közül jutott úgyszólván a világ minden egyes pontjára (Magyarországon kívül Németországba, Angliába, Romániába és Északamerikába is) s a legkülönbözőbb életpályákra. Maga a történeti összefoglalás nem nyújt arra nézve tájékoztatót, hogy miben nyilatkozott meg az iskola hatása a szászok ipari és gazdasági műveltségére nézve. Ám a fentebbi adatok, továbbá az a tény, hogy egyetemi képesítésű szász egyének vezetnek ma is a legtöbb szász ipari vagy kereskedelmi vállalatnál, hogy az érettségit kiállott szász ifjú, nem mint száműzött, ma is beáll árulni a boltba, abszolvált egyén átveszi a műhely vezetését, sőt, horrendum dictu, okleveles tanár elhagyja állását, hogy sörgyári hivatalnok legyen s végül az a közismert tény, hogy a szászság bizonyos iparágakban (posztókészítés) ma is vezet: mindez arra mutat, hogy a szebeni reáliskolának is része van ez örvendetes és egészséges ipari szellem és készség ébrentartásában és fejlesztésében. És ez a ma is fennálló egészséges ipari és kereskedelmi közszellem egyrészt egyik legerősebb paizsa a szásznak szász faji öntudata számára, mert másrészt az anyagi jólétnek, gazdagodásnak biztos kiteremtője. Vajjon kellő időben föllállított iparos- és reáliskolák nem tettek volna s nem tennének-e ma is hasonló jó hatást a magyar iparos osztály öntudatára és vagyoni helyzetére?!

Másik érdekes és tanulságos tény szűrődik le annak a megfigyeléséből, hogy az 1842-ben alapított iskola fenntartásához és fejlesztéséhez micsoda tényezők járultak hozzá. Az iskola ág. ev. jellegű s fenntartója a nagyszebeni ág. ev. egyházközség, illetőleg az evangélikus egyházkerület. Ám a tulajdonképeni fenntartó mellett mindig ott van Szeben város tanácsának, egyes helyi céheknek, a kereskedelmi kamarának, egyes egyéneknek, de főként a szász nemzeti egyetemnek (közbirtokosságnak) és a nagyszebeni Sparkassanak áldozatkészsége. Ez utóbbi évente 7 ezer K-t ad 1901 óta a reáliskola fenntartásához.¹ (S ez nem ritkaság, mert a szász pénzüzetek alapszabályaikban kötelezni szokták magukat, hogy tiszta jövedelmük bizonyos százalékát — nem egyet vagy kettőt, hanem 40—60%-t —

¹ Tanulságosan jellemző, hogy a Sparkassa 1904-ben kijelentette, hogy az iskola számára szükséges új épületet a sajátjából felépítteti. (31. l.) Hogy még nem épült föl, nem a Sparkassán múlt. Melyik magyar bank építeti — bár csak egy óvodát?!

egyházi és tanügyi célokra adják.) Ime az egészséges köznevelési felfogás!

E különböző jellegű, de ugyanattól a tudattól áthatott tényezők támogatása mindenkor megnyilatkozott a szükséghez mért anyagi erő rendelkezésre bocsátásában. Sehol semmi huza-vona, féltékenység. Segítnék ott és akkor, amikor és ahol segítségre szükség van.

Ebből arra következtetek, hogy a szebeni szász reáliskola alapítása valóban közszükség volt, amelyet a környezet minden egyes tagja érzett és értett s bármely minőségben, de minden esetben megadta a kívánt anyagi eszközöket. Ezzel szemben ki tagadhatná azt, hogy a magyar iskolák alapításában, fejlesztésében a legnagyobb mértékben csak ötlet, egyes hangadók és befolyásosak magánérdeke volt a döntő-tényező. Elhelyeztünk ipari vidékre latint és görögöt tanító gimnáziumot, 10 ezer lakosnak adtunk 3 középiskolát, de 100 ezernek nem tudunk egy másodikat. 5—600 lelket számláló pásztorokódó lakosságú közösségre erőltettük a kényelmes állami iskolát, de túrtuk, hogy 200—250 magyar gyerek egy-tanítós rozoga felekezeti iskolában kinlódjék; hogy sokszor 800 lelket számláló alföldi vagy dunántúli tanya meg épen teljesen iskola nélkül éljen. Ki tagadhatja e fonákságokat?! Ki állíthatja, hogy a magyar iskolapolitika mindig a közérdeket nézte, hogy az egyszer megalapított iskola fenmaradása biztosítva volt volna, mert annak létjogosultságát a környezet és a kormányzat egyaránt átértette?!

A nagyszebeni reáliskola ág. ev., tehát felekezeti jellegű. Ifjabb testvére a hasonló jellegű gimnáziumnak. Testvére pedig nemcsak abban az értelemben, hogy egy városban van azzal s hogy ugyanaz a fenntartó-testület gondoskodik róla is. Hanem testvére úgy, hogy az azonos eredet következtetéséppen a gimnáziummal együtt, ugyanabban az épületben működik és a legújabb ideig a két középiskolának közös igazgatása és közös tanárai voltak. A két iskola ifjúsága időnként és a szükséghez mérten bizonyos tárgyakat együtt hallgatott.

Egészen bizonyos, hogy ez állapotok a tanítás eredményére csökkentően hatottak. Maga a történeti összefoglalás is sejteti ezt s mint eszményt emlegeti azt, hogy a két intézet saját *külön* telken és helyiségben folytathassa zavartalan működését. Ez állapot semmi szín alatt ma nem egészséges jelenség. De hogy kezdetben erősebb anyagi fundamentumú felekezeti tanintézetek példát vehettek volna róla, szintén bizonyos. Különösen a régi ref. és kath. kollégiumok éppen a fordítottját csinálták meg. A több helyen szervezett jogi és teológiai tanfolyam — igen helyesen — magasabb szempontok miatt megszűnt. De a felszabadult anyagi erőt és helyiséget nem használták föl valamely gyakorlati célú iskola szervezésére, hanem egysze-

rően beolvasztották a megmaradt intézmény alapjaiba. De nemcsak a magasabb szempontból indokoltan megszűnt ú. n. főiskolai intézmények, hanem a szintén megszűnt tanítóképzők és polgári iskolák helye is pusztán maradt. Az anyagi erő elégtelensége a mentség, továbbá az, hogy azokat a felekezetiileg megszűnt intézeteket az állam rendszerint továbbra is fenntartotta és fejlesztette. Az anyagi erő elégtelensége tény, de a mentség második fele igazában a pedagógiai köztudat teljes imposszibilitásának a beismerése, beismerése annak, hogy rendszerint örömmel szabadultak meg az illetők a köznevelés gondjától. Vajjon annakidején Debreczen, Patak vagy Enyed nem létesíthetett volna hasonló, gyakorlati célú iskolákat? Jellemző, hogy az egész magyar reformátusságnak egyetlen reáliskolája sincs s hogy a legutóbbi zsinaton a középiskolák felsorolásába csak vita után lehetett a reáliskola *nevét* bevenni, mert reáliskola nincs. Arra azonban, hogy *legyen*, alig gondoltak a zsinati tagok. Innen a vita.

A tanulók létszámát feltűntető kimutatás szerint a tanulók számában tapasztalható ugyan bizonyos, de nem nagyfokú hullámzás. A hullámzást Briebrecher mindig iskolán kívüli körülményekből vezeti le. És ez arra mutat, hogy az iskola belső munkája mindig közmegelegedéssel találkozott, ami viszont a mindenkori tantestület érdeme. Kiemelkedő tanárai voltak: Albrich Károly, Schuller Ágoston, Conrad Gyula, Capesius Gusztáv és Connerth János. Igen természetes, hogy az iskola különös figyelemmel van az ág. ev., illetőleg német anyanyelvű tanulókra. Erről szintén érdekes statisztikát olvashatunk. Érdekes adat az is, hogy 47 év alatt 449 német, 86 oláh és 51 magyar ifjú szerzett vég-, illetőleg érettségi bizonyítványt. Mindezekhez csupán azt a megjegyzést fűzzük, hogy a hasonló magyar történeti visszapillantások nem szoktak meglegedni a tanárok pusztá időrendi felsorolásával. Legalább a jelentősebbekről némi életrajzi vázlatot is szoktunk adni abból az alapelvből kiindulva, hogy a jó tanár: jó iskola. S ha ezekről a jó tanárokról ilyen visszapillantásokban sem emlékezünk meg, hol és ki fogja őket méltatni? Az iskolát megbecsülni s azért áldozni is tudó szászság, hitünk szerint éppen szívesen fogadná e jelesek életrajzi vázlatát.

Minket különösebben érdekelhet az a kérdés, hogy van-e s minő természetű kapocs, mely arra enged következtetni, hogy a szombati reáliskola a *magyar állam területén* élt le egy virágzó félszázadot? Ilyen kapocs van. A tantervben a magyar nyelv és irodalom 33 órán (I. 5; II—VIII. 4—4 órán) foglal helyet. A most fennálló tanterv e tekintetben nagyon különbözik a közvetlen megelőzőtől, a melyben osztályonként csak 2—2, összesen 16 óra jutott a magyarnak. Ám ennél még rosszabb is volt a magyar sorsa; mikor t. i.

vagy egyáltalán nem, vagy mint szabadon választható rendkívüli tárgy szerepelt. Másik kapocs volt az, hogy az iskola 1865—77. években összesen 130 ezer K államsegélyben részesült, melyet a magyar kormány azért szüntetett meg, mert a fenntartó testület a segélyhez kötött miniszteri jogkört (tanárok kinevezése) elismerni vonakodott.

Úgy a történeti összefoglalás, mint az egész évkönyv egyebekben a kizárólagosság szellemétől van áthatva. Azt készséggel elismerjük, hogy a magyar nyelv mint tantárgy iránt már csak hasznossági szempontból is jóakarátú rokonszenvet tanúsít a Briebrecher összefoglaló ismertetése. De egészen idegenül viselkedik a magyar tanúggal szemben. Vagy nem tudja vagy nem akarja megnevezni világosan a magyar tanúgy ama mozzanatait, amelyek akár jó, akár rossz hatással voltak az iskolára. Nem ellenséges, de idegenkedő az emlékkönyv stilusa. Ahol teheti, a kapcsolódást elkerüli vagy nem vesz róla tudomást. Pressburgot, Grosswardeint ír Pozsony és Nagyvárad helyett. Értem és becsülöm azt az erős, öntudatos fajiságot erősítő szellemet, amely nemzetiségeinket jellemzi. Ámde nem hagyható számításon kívül az sem, hogy a magyar államnak, a magyar nemzetnek is van némi méltánylandó szerepe abban, hogy fajiságukban iskolástól megmaradhattak és maradhatnak. S ezt egyebek mellett a helységnevek törvényes alakban használásával is elismerhette volna ez emlékkönyv. Ezt a kizárólagosságra törekvő álláspontot mint közismert tényt csak főlemlítem azzal a pótlással, hogy ez nemcsak az ismertetett emlékkönyvnek, hanem az egész szász iskolai szellemnek, sőt a szászszágnak is közös vonása. Egy-két újabb jelenség azonban azt mutatja, hogy szász szempontból sem mindenki tartja helyesnek az elzárkozásnak eddig mindig nyilatkozó célzatát. Ilyen adat Grassser, szászsebesi szász ügyvéd alapítványa az enyedi Bethlen-kollegium számára, melyről nemrégiben a napilapokban olvastunk híradást, meg két szász középiskola tanárainak belépése az Orsz. Középiskolai Tanáregyesületbe.

Végzem írásomat azzal, amivel elkezdtem: A nevelés és tanítás munkájában minden elzárkózás hiba; minél nagyobb nevelői egy-
ségek alakulhatnak ki, annál egészségesebb maga a nevelés is. Ezért ismerjük meg első sorban önmagunkat, környezetünket. Ismerjük meg hazai nem magyar tannyelvű iskoláinkat s azok is minket. A régmúlt s a legfrissebb jelen egyként megtaníthatna, hogy sorsunk közös: a magyar államban és a magyar állam által élhetünk, másként nem. Ha így van s ha a kölcsönös megismerés is hozzájárul még e történeti tényhez: akkor minden nevelői tevékenységünk — a mienk és nemzetiségeinké egyaránt — mentes lesz erőfogyasztó szélmalom harctól. Tanulhatunk is egymástól. Lám a szászoktól is megtanulhat-

juk: miként lehet és kell a legmegfelelőbb iskolát szervezni s fenntartani, miként lehet az oktatást egyetemessé tenni és viszonylag magas fokra emelni.

(Szászváros.)

Kristóf György.

A tehetséges tanulók kiválasztása.

A háború után következő időknek az okozott sebeket kell majd gyógyítaniok, ami nem kevésbé súlyos feladat, mint magának a háborúnak győzelmes befejezése. Ezt a feladatot is csak a nemzet erőinek legteljesebb és legigazságosabb felhasználásával lehet megoldani. Minden értékes emberre szükségünk lesz és főként a vezető szerepeket csak a legkiválóbb tehetségekre szabad bízunk. De hogyan biztosítsuk azt, hogy minél több tehetséges ember és csakis a tehetséges ember érvényesülhessen? Erre a kérdésre akar felelni Hartnacke a tehetséges tanulók kiválasztásáról írt tanulmányában (*Zsch. für päd. Psych. und exp. Päd.* 1915, 11. és 12. sz.; külön: Lpz., Quelle u. Meyer, 80 Pf.). A német birodalmi viszonyok szempontjából bírálja a kiválasztás mai körülményeit és elveit, de megjegyzései nálunk is elkelnek. A tehetséges, de szegény és alacsony származású ember pályája nálunk is küzdelmesebb, mint azé, akinek talán kevesebb a tehetsége, de tekintélyesebb és módosabb a családjá. Ezért tanulságos számunkra is Hartnacke fejtegetése.

A tehetségesek kiválasztásának a kérdése a nevelőket közvetlenül érdekli, mivel a kiválasztás már az iskolában megindul a tanulók osztályozása alakjában. Kérdés, hogy ez valóban csak a tehetség és szorgalom szempontjából történik-e? Nem befolyásolják-e külső tényezők is a kiválasztást? És egyáltalán lehetséges-e a társadalom mostani szervezetében a tanulóknak tisztán a tehetség és szorgalom alapján történő kiválasztása? Lehet-e az ifjúság nevelésének a szülők társadalmi és vagyoni helyzete által okozott különbségeit az iskolai kiválasztással egyengetni? Mely intézkedésekkel lehetne az iskolai szervezet részéről biztosítani a lehetőleg tiszta, vagyis a lehetőleg érdem szerint való kiválasztást? Mely értelemben kell és lehet a tanulók sajátos tehetségeire tekintettel lennünk? Ezekre a kérdésekre a cikkíró körülbelül a következőket feleli.

Minél jobban kiépülnek valamely állam belső intézményei általában, tehát művelő és képesítő szervezete is, az egyes emberek pályája annál határozottabb mederben fejlődik. Németországban (és nálunk is) az egyes embernek a polgári életben elfoglalt helye leginkább azon fordul meg, hogy az iskolai oktatás mely fokain ment